

///// studie / article //////////////////////////////////////

O SAMOTNÉ MYŠLENCE JEDNOTNÉ SOCIOLOGIE: HARVARD A COLUMBIA

Abstrakt: Článek se zaměřuje na historický kontext vývoje americké sociologie v období mezi lety 1930–1965, jež je spojeno se specifickým projektem sjednocení oboru rozpracovaným na Harvardské a Kolumbijské univerzitě. Samotná myšlenka jednotné sociologie je neoddělitelně vpletena do celého projektu americké sociologie jako vědy a své „čisté“ vyjádření našla v úsilí prokázat „objektivitu a koherenci“ sociologického myšlení/vědění. Zcela zřetelně také formovala profesní identitu oboru. Prostředkem zajištění vědecké integrity bylo především zajištění kontinuity teorie a praxe, jež by založilo a o něž by se mohlo opírat pevné metodologické „sebevědomí“. Historická kontextualizace tohoto formativního období si klade za cíl sledovat, nakolik myšlenka sjednocené sociologie ovlivnila teoretické a metodologické perspektivy v rámci oboru i vlastní představy o možnosti jeho integrované výzkumné agendy.

Klíčová slova: teorie; výzkum; integrace; kánon; Harvard; Columbia; funkcionalismus

JAN BALON

Institut sociologických studií FSV UK / U Kříže 8, 158 05 Praha 5
email / janbalon@seznam.cz

On the Very Idea of Unified Sociology: Harvard and Columbia

Abstract: The article concentrates on the historical context of American sociology's development in the period between 1930 and 1965, which is here associated with a specific project of the field's unification elaborated at Harvard University and Columbia University. It is argued that the idea of unified sociology is worked in the very project of American sociology as a science and found its genuine expression in the efforts to reach "objectivity and coherence" of sociological thought/knowledge. It also distinctly formed the professional identity of the discipline. It was expected that the scientific integrity would be achieved by means of securing the continuity of theory and practice, which was to provide a general methodological pillar for cumulative research. The historical contextualization of this formative period studies how the very idea of unified sociology affected both theoretical and methodological perspectives within the discipline and also the possibility of its integrated research agenda.

Keywords: theory; research; integration; canon; Harvard; Columbia; functionalism

Úvod

Dominantní ideou, již lze sledovat v historických proměnách intelektuálního a institucionálního vývoje americké sociologie, je role myšlenky „jednotné“ sociologie. Tato idea je neoddělitelně vpletena do celého projektu americké sociologie jako vědy a své „čisté“ vyjádření našla v úsilí prokázat „objektivitu a koherenci“ sociologického myšlení/vědění. Zcela zřetelně také formovala profesní identitu oboru. Prostředkem zajištění vědecké integrity bylo především zajištění kontinuity teorie a praxe, jež by založilo a o něž by se mohlo opírat pevně metodologické „sebevědomí“. Posedlost „jednotou“ charakteristická pro „mainstream“ americké sociologie po velkou část jejího vývoje nebyla pochopitelně sdílena všemi. Kritické a odmítavé reakce daly vzniknout alternativním tradicím, jež byly vůči fundamentálním idejím „objektivity a koherence“ rezistentní a nahrazovaly je spíše myšlenkami „kontextuality a diversity“. Konfrontace mezi ideově nesourodými tradicemi vytvářely ve vývoji americké sociologie diskontinuity, různě dlouhá období „mezivládí“, jež do oborové agendy opakovaně přinášela nebo navracela otázky obecné vize směřování sociologie jako integrované, respektive desintegrované, vědy. Text se zaměřuje na historický kontext vývoje americké sociologie v období formování výzkumného modelu, jenž se opíral o nástroje „funkcionální“ analýzy. Ve sledovaném období, tedy přibližně mezi lety 1930–1965, byla na dvou významných amerických katedrách – harvardské a kolumbijské – představena zřejmě nejsoudržnější vize „sjednocené“ sociologie opírající se o projekt sociologie jako kolaborativní a kumulativní vědy. Historická kontextualizace tohoto období si klade za cíl demonstrovat, s jakými nároky byla samotná myšlenka „jednotné“ sociologie spojena, nakolik ovlivnila teoretické a metodologické perspektivy v rámci oboru i vlastní představy o možnosti jeho integrované výzkumné agendy.

Období před začátkem druhé světové války je často popisováno jako jedna z nejkritičtějších fází vývoje americké sociologie. S koncem dominance chicagského konceptu zkoumání, jenž upřednostňoval specializované výzkumné praktiky a do značné míry z oborové agendy vytěsnil obecné intelektuální problémy, nastalo v americké sociologii „teoretické a meto-

Text vznikl v rámci projektu Grantové agentury České republiky „Klasické výzkumné projekty jako inspirace současného sociologického výzkumu“ 404/11/0949 a Výzkumného zá-
měru ISS FSV UK MSM0021620841.

dologické mezivládí¹ vedoucí ke generační obměně, novému vymezení intelektuální struktury oboru i proměně jeho akademické hierarchie. Toto „mezivládí“ (nebo, jak to formulovala Henrika Kuklick, tato „krize profesní identity“²) bylo obdobím takřka až spasmodické aktivity amerických sociologů zaměřující se především na problém, jak zajistit kontinuitu teorie-praxe a překonat rozštěpení do jednotlivých specializací. Proliferace empirických přístupů, jež byla pro chicagskou generaci známkou progresivního vývoje, se z nové perspektivy jevila jako něco předčasného, neboť v situaci, kdy není (konsensuálně) vyřešeno teoreticko-metodologické založení oboru, ohrožuje nekontrolovatelná diversita výzkumných předpokladů, konvencí a praktik samotný nárok vědeckého přístupu.³ Pokusy o sjednocení teorie a praxe se odvolávaly zejména na nutnost systematicky promyslet vztah jedince a sociální struktury. Subjektivisticky orientovaný chicagský výzkumný model, jenž se zaměřoval spíše na kontextualizaci lidského jednání než na jeho obecné rysy, sice analyzoval příčiny organizace/disorganizace „skupin, komunit či populací“, nedokázal je však přesvědčivě vztáhnout k (obecnému) problému strukturaře společnosti. Předpoklad, že soustředěné „pozorování“ (konkrétního) jednání v posledku umožní popsat logiku vývoje společnosti či pravidelnosti v lidském jednání, byl v rozporu s přísnými nároky vědecké generalizace: chicagský styl empirického zkoumání, jakkoli kreativní a inovativní, neumožňoval provázat výsledky jednotlivých výzkumů systematickou perspektivou a sociologické vědění neprofiloval, nýbrž jen (neuspořádaně) kumuloval.

¹ Patricia M. LENGERMANN, „The Founding of the American Sociological Review: The Anatomy of a Rebellion.“ *American Sociological Review*, roč. 44, 1979, s. 185–198. Norbert WILEY, „The Rise and Fall of Dominating Theories in American Sociology.“ In: SNIZEK, W. et al. *Contemporary Issues in Theory and Research*. Westport: Greenwood Press 1979, s. 71–75.

² Henrika KUKLICK, „‘A Scientific Revolution’: Sociological Theory in the United States, 1930–1945.“ *Sociological Inquiry*, roč. 43, 1973, č. 1, s. 3–22.

³ V teoretickém a metodologickém „chaosu“ třicátých let minulého století je také předobraz opakujících se úvah o „krizi“ sociologie, jež kulminovaly na začátku let sedmdesátých. Jak to formuluje George Steinmetz: „Pro situaci ve třicátých letech je charakteristické, že v sociologii nepřevládal žádný jednotný přístup, což oboru zajišťovalo značnou míru otevřenosti, jež je stejnou měrou zneklidňující pro ty, kteří od sedmdesátých let lamentují nad tím, v jaké krizi se sociologie ocitla.“ George STEINMETZ, „American Sociology Before and After World War II: The (Temporary) Settling of a Disciplinary Field.“ In: CALHOUN, C. (ed.), *Sociology in America: A History*. Chicago: Chicago University Press 2007, s. 319. Viz též George STEINMETZ – Chae OU-BYUNG, „Sociology in an Era of Fragmentation: From the Sociology of Knowledge to the Philosophy of Science, and Back Again.“ *The Sociological Quarterly*, roč. 43, 2002, č. 1, s. 111–137.

Koncem třicátých let se v americké sociologii stále zřetelněji prosazoval nový model zkoumání vycházející z idejí „metodologického pozitivismu“. Přestože by bylo zavádějící mluvit o všeobecném přijetí „nových“ představ o povaze vědecké aktivity jako takové a pro přelom třicátých a čtyřicátých let platilo, že „na nejdůležitějších katedrách nebyl dominantní žádný jednotlivý epistemologický a metodologický přístup“,⁴ razantní nároky „metodologického pozitivismu“ bezpochyby vytvořily prostor pro konfrontaci soupeřících (zejména kvantitativních versus kvalitativních, respektive objektivistických versus subjektivistických) přístupů a umožnily jim znovu-prosazovat své vlastní pojetí sociologie jako vědy. Silná Columbijská pozitivisticko-kvantitativní tradice získala novou oporu v myšlenkách evropských emigrantů (Carl Hempel, Ernest Nagel, Rudolf Carnap, Herbert Feigl, Hans Reichenbach, v poněkud jiném smyslu také Paul F. Lazarsfeld⁵), kteří americkou sociologii obohatili o metodologicky vyspělou koncepci „vědy“ rozpracovanou v rámci novopozitivistického přístupu takzvaného „vídeňského kruhu“. Implikace myšlenek vídeňského kruhu pro sociologický výzkum značně ovlivnily zejména tehdejší debaty o pozitivisticky chápaném moderním „survey“ výzkumu a tradičně antipozitivisticky pojímané „case study“ (jíž se na konci třicátých let stále častěji říkalo „zúčastněné pozorování“). Jak uvádí Jennifer Platt, pro zájmy vídeňských filosofů a metodologů vědy byly spíše než způsoby sběru dat podstatnější otázky „konstrukce teorií, výzkumného designu a operacionalizace.“⁶ George Lundberg, hlavní exponent novopozitivistického přístupu v americké sociologii, vídeňské inspirace systematicky

⁴ STEINMETZ, „American Sociology before and after World War II,” s. 319.

⁵ Lazarsfeld byl zcela nepochybně ovlivněn vídeňským intelektuálním milieu, nicméně sám sebe považoval za empirického vědce: obecně filosofické zájmy vídeňského kruhu mu byly spíše vzdálené. Jak později napsal: „Filosofové vědy nevědí a ani se nezajímají o to, čím se běžný empirický výzkumník zabývá.“ Paul F. LAZARSFELD, „Philosophy of Science and Empirical Social Research.“ In: NAGEL, E. – SUPPES, P. – TARSKI, A. (eds.), *Logic, Methodology and Philosophy of Science*. Stanford: Stanford University Press 1962, s. 470. V USA byl v kontaktu zejména s Nagelem, s nímž na Kolumbijské univerzitě dlouho vedl společný výzkumný seminář. S Carlem G. Hempeltem opakovaně diskutoval problém sociálněvědní explanace. Viz Ernest NAGEL, *The Structure of Science*. New York: Harcourt, Brace and World 1961.

⁶ Jennifer PLATT, *A History of Sociological Research Methods in America 1920–1960*. Cambridge: Cambridge University Press 1996, s. 73. Import vídeňské obecně metodologické koncepce vědy měl rovněž konkrétní důsledek v „rostoucí pozornosti k otázce metody, jež se projevovala ve stále zřetelněji pocítovaném závazku popisovat použitou metodu ve výzkumných zprávách a ve stále rozšířenější tendenci spojovat myšlenku vědeckého přístupu spíše s testujícími hypotézami než s pouze deklarovanou, objektivností; ta byla asociována s rozpoznávanými nedostatky indukce jako určitého programu a s preferencí hypoteticko-deduktivní strategie.“ *Ibid.*

využil pro svou argumentaci, v níž se pokoušel vyvrátit, že by kvantitativní metody nebyly vhodné pro veškeré sociologické problémy: „sociologie jako věda mohla postupovat vpřed pouze prostřednictvím omezení svých problémů na ty, jež připouštěly operacionalizované hypotézy a kvantitativní analýzu, přičemž veškeré jiné problémy byly v zásadě neřešitelné.“⁷

Lundberg prosazení kvantitativního modelu výzkumu chápal jako nevyhnutelné a v roce 1944 s uspokojením konstatoval, že konsensus je zajištěn: „za nejvýznamnější a nejpozoruhodnější počín minulého desetiletí musíme považovat překonání rozepří týkajících se statistiky a kvantitativních metod. Přicházející generace zkrátka žádným sporům čelit nebude.“⁸ Novopozitivistický (restriktivní) koncept sjednocené vědecké metody se jevil jako zvláště vhodný jak pro redukci „komplexity“ sociologických výzkumných praktik, konvencí a předpokladů, tak i pro jejich standardizaci. Spolu s odstraněním metodologického „chaosu“ mělo být rovněž dosaženo sjednocení sociologické konceptuální výbavy. American Sociological Society v roce 1937 ustavila Committee on Conceptual Integration,⁹ a přestože ta ve své závěrečné zprávě z roku 1943 prokázala, že „nové ideje v žádném případě nevytěsnily ideje staré“,¹⁰ intence pročistit (sociologický) konceptuální rámec¹¹ a plně využít vědeckých nástrojů operacionální definice pojmů ko-

⁷ Viz George A. LUNDBERG, „Operational Definitions in the Social Sciences.“ *American Journal of Sociology*, roč. 47, 1942, č. 5, s. 727–745. Metodu „operacionální definice“ odmítl z chicagských pozic Herbert Blumer, jenž ji považoval za akt „redukce“ obhajitelný pouze u pojmů svou povahou „esenciálně kvantitativních“. Jak napsal, „metoda začíná výběrem pojmu, jenž již nutně nese určitý význam a nějakou referenci k oblasti empirické zkušenosti. Omezení tohoto významu na to, co lze určit kvantitativně nebo prostřednictvím měření, je nezbytně aktem redukce, jenž může být činěn na úkor původně v pojmu obsažené empirické reference, o jejíž odkrytí vědec usiluje [...] opomíjí se nejdůležitější součást původní reference.“ Herbert BLUMER, „The Problem of the Concept in Social Psychology.“ *American Journal of Sociology*, roč. 45, 1940, č. 5, s. 710–711. Viz též Herbert BLUMER, „Comment on ‚Operational Definitions in the Social Sciences‘ by George Lundberg.“ *American Journal of Sociology*, roč. 47, 1942, č. 5, s. 743–745.

⁸ George A. LUNDBERG, „Sociologists and the Peace.“ *American Sociological Review*, roč. 9, 1944, č. 1, s. 7.

⁹ O sjednocení sociologického pojmového rámce se pokusil Earle E. Eubank ve své knize *The Concepts of Sociology: A Treatise Presenting a Suggested Organization of Sociological Theory in Terms of its Major Concepts* vydané v roce 1932. „Panovalo rozšířené přesvědčení, že psychologie a ekonomie mají své konceptuální základny sjednocené a že sociologie ve srovnání s nimi zaostává.“ Earle E. EUBANK, *The Concepts of Sociology*. Boston, New York: D.C. Heath and Co 1932, s. 48.

¹⁰ KUKLICK, „A Scientific Revolution,“ s. 5.

¹¹ Nové vymezení sociologické konceptuální výbavy bylo značně redukcionistické a projevovála se v něm tendence eliminovat co možná nejvíce nejvíce vágních a nejednoznačně vymezených

respondovala s ideou de-subjektivizace sociologického výzkumu i přesvědčením o nedostatečnosti chicagského modelu pro systematické pojednání problému jednání a sociální struktury. *American Journal of Sociology* v roce 1939 vydal speciální číslo o „The Relationship between the Individual and the Group“, v němž chicagští sociologové (ve spojení se svými tradičními spojenci: s antropology a psychology), jak to za ně v sumarizujícím článku vyjádřil Louis Wirth, upozornili na „neadekvátnost názoru, podle něhož sociální skupina není ničím více než souborem jedinců, kteří ji tvoří, a že kolektivní chování je pouhým agregátem reakcí jedinců.“¹² Jimi navrhované řešení – *field theory* –, jež měla sjednotit psychologický přístup (vycházející zejména z Gestalt psychologie), ekologickou sociologii a symbolický interakcionismus,¹³ v sobě sice neslo příslib integrálního výzkumu lidského jednání a přizpůsobení chicagského paradigmatu požadavkům doby, v akademické hierarchii však již nezadržitelně stoupala jiná intelektuální centra.

Harvard a Columbia

Odvrat od chicagského konceptu zkoumání, jenž se vyznačoval intelektuální a interdisciplinární otevřeností, byl spojen s pokusy založit sociologické zkoumání „restriktivněji“, pojmenovat společné poznávací zájmy a rozvést pojmové schéma, jež by profilovalo způsob, jakým by sociologové mohli své úvahy o společnosti nadále systematicky vyjadřovat. Odezdnávající „deprese“ z velké ekonomické krize i ohlašující se „katastrofa“ druhé světové války stimulovaly „sjednocující“ úsilí amerických sociologů, kteří byli stále více přesvědčeni, že jejich nepřipravenost a i pro širší veřejnost viditelná nekompetence tváří v tvář krizi byla důsledkem roztržitého stavu jejich oboru,

pojmu. Kritériem „přesnosti a užitečnosti“ byla pochopitelně měřitelnost. Dosavadní významy pojmů i způsoby jejich užívání se v nových redefinicích nekompromisně ztrácely. Jak to formuluje Herbert Blumer, extrémnější formy novopozitivistického přístupu „neakceptují stávající pojmy a pouze se je pokoušejí znovu vymezit tím, že jejich reference převádějí do kvantitativní a měřitelné podoby.“ BLUMER, „The Problem of the Concept“, s. 711. „Vyhýbat se veškerým pojmům, které nelze jednoznačně vyjasnit a omezovat vlastní úsilí na exaktní data a jejich vzájemné vztahy, znamená odchylovat se od skutečných problémů.“ *Ibid.*, s. 707. Viz Herbert BLUMER, „What is Wrong with Social Theory?“ *American Sociological Review*, roč. 19, 1954, č. 1, s. 3–10. Viz též Martyn HAMMERSLEY, „The Case of the Disappearing Dilemma: Herbert Blumer on Sociological Method.“ *History of the Human Sciences*, roč. 23, 2010, č. 5, s. 70–90.

¹² Louis WIRTH, „Social Interaction: The Problems of the Individual and the Group.“ *American Journal of Sociology*, roč. 44, 1939, č. 6, s. 970.

¹³ Viz Kurt LEWIN, *Field Theory in Social Science*. New York: Harper 1951.

neschopnosti říci cokoli podstatného o logice vývoje společnosti, o „základech“ lidského jednání či dynamice utváření „konfliktu“. Cílem restriktivněji vymezeného konceptu sociologického zkoumání byla především redukce změní pojmů, přístupů, výzkumných technik a nástrojů, jež s sebou nesla nejistotu v otázce, co do oboru vůbec patří a co nikoli. Impulsem ke změně byla rovněž zřetelná stagnace oboru kulminující ve druhé polovině třicátých let, jež vedla ke generační obměně a vzestupu nových intelektuálních vůdců. Jelikož chicagská škola byla již před začátkem druhé světové války ideově zcela roztržštěná¹⁴ a výzkumný styl, který jí proslavil, byl stále častěji považován za jednu z hlavních příčin desintegrace oboru, měla se o „obnovu“ postarat jiná univerzitní a výzkumná centra. Na vrcholu akademické hierarchie Harvard a Columbia střídá Chicago, a to nejen symbolicky, nýbrž i z hlediska vnitřní struktury oboru jako takového. V období mezi „Great Depression“ a koncem druhé světové války nastala generační obměna americké sociologie, jež se od běžné „reprodukce“ sociologické elity lišila především disproporci mezi příležitostmi nabízenými „oborem v krizi“ a „oborem po krizi“ celého amerického akademického světa. Po konci druhé světové války¹⁵ na Harvardské a Kolumbijské univerzitě krystalizovalo to, co bylo později – a často poněkud pejorativně – označeno jako „mainstream“ americké sociologie. „Nové vůdčí postavy byly produktem profesionální demografie, jelikož generace absolventů Ph.D. studia vyškolená před první světovou válkou vymřela nebo odešla na penzi, což vytvořilo volná místa, jež sporadická produkce Ph.D. absolventů během krize nemohla zaplnit.“¹⁶

¹⁴ Takzvanou „druhou chicagskou školu“ nejvíce ovlivnili Herbert Blumer, Anselm Strauss a Everett Hughes. Na začátku padesátých let se ovšem situace na chicagské katedře dramaticky proměňuje ve prospěch kvantitativního výzkumu. Herbert Blumer odchází na Berkeley, William Fielding Ogburn a Ernest Burgess jsou penzionováni, Louis Wirth umírá. V roce 1951 přichází Otis Dudley Duncan a v roce 1957 byl již ústup kvalitativně orientovaných sociologů definitivní. Jak uvádí Gary A. Fine, „období vlivu druhé školy trvalo mezi lety 1946–1952.“ Viz Gary A. FINE, „Introduction.“ In: FINE, G. A. (ed.), *A Second Chicago School? The Development of a Postwar American Sociology*. Chicago: The University of Chicago Press 1995, s. 9. Přesto však přibližně polovina disertačních prací napsaných v období mezi lety 1946 a 1962 „využívala výhradně kvantitativní metody“, dvě třetiny článků, jež uveřejnili členové chicagské katedry, „byly rovněž kvantitativní.“ PLATT, *A History of Sociological Research Methods*, s. 226.

¹⁵ Kdy se v oboru – po dlouhé době – objevily nové pracovní příležitosti a americká sociologie začala znovu institucionálně, organizačně – jak z hlediska výuky, tak především z hlediska výzkumu – expandovat.

¹⁶ Viz Jonathan H. TURNER – Stephen P. TURNER, *The Impossible Science: An Institutional Analysis of American Sociology*. Newbury Park: Sage 1990, s. 128. Produktem krizového období byl také poválečné hvězdy jako Talcott Parsons, David Riesman, Robert King Merton,

Vůdčí akademická centra zase dokonale využila „vlny“ expanze oboru, jež umožnila naplnit představy o kontinuitě teorie a výzkumu nejen v programových úvahách, nýbrž i v podobě progresivních výzkumných center.

V porovnání s distinktivními koncepty zkoumání, jež se historicky zformovaly na Chicagské a Kolumbijské univerzitě, vstoupil harvardský koncept na scénu americké sociologie relativně pozdě.¹⁷ Ať již z důvodu silné averze vůči sociologii ze strany proslulých harvardských kateder historie, (neoklasické) ekonomie¹⁸ či (klinické) psychologie, nebo z důvodu neochoty vedení univerzity etablovat nové obory a vytvářet nové akademické posty pro vědce s nevyjasněným vztahem ke křesťanským hodnotám, jimiž byla univerzita proscena,¹⁹ katedra sociologie byla na Harvardu založena až v roce 1931. Ctižádostivý prezident Harvardské univerzity Abbott L. Lowell byl přesvědčen, že tím pravým, kdo z nově ustavené katedry vytvoří skutečné centrum sociologického výzkumu, bude Pitirim Sorokin, tehdy již i v americkém prostředí proslulý zastánce „vědecké“ sociologie.²⁰ Sorokin ve své knize *Social Mobility* z roku 1927 využil (respektive vytvořil) objektivní techniky

Paul F. Lazarsfeld, Samuel Stouffer, Herbert Blumer, William Sewell. Viz *ibid.*, s. 85. Mezi lety 1930–1945 poklesl počet členů *American Sociological Society* o polovinu.

¹⁷ Tyto tři koncepty byly založeny v různých představách „cíle“ a „metody“ sociologického zkoumání, jež dlouhodobě formovaly identitu nejvýznamnějších kateder. Jak je rozlišil Charles Camic, pro chicagský koncept byl cílem „náčrt veškerých konstituujících faktorů sociální reality a zkoumání forem a zákonů skupinového sdružování a sociálního procesu.“ metodou „induktivní teoretizování využívající eklektický přístup k empirickému přístupu, zejména pak *case study*.“ Columbijská tradice nárokovala pro sociologii cíl „položít všeobecné základy sociálních věd odkrytím zákonů vztahujících se k účinkům *consciousness of kind*“ a za metodologický nástroj k jeho dosažení považovala „indukci využívající komparativně-historických a zejména statistických technik.“ Harvardský koncept usiloval o „zformování analytických zákonů společných hodnotových prvků systémů jednání“ prostřednictvím „empirického pozorování vztaheno ke konceptuálnímu schématu.“ CAMIC, „Three Departments in Search of a Discipline,“ s. 1013.

¹⁸ Přijetí sociologie na Harvardské univerzitě bylo skutečně postupné a značně váhavé, třebaže sociologické kursy zde byly vyučovány již od devadesátých let devatenáctého století. Viz Lawrence T. NICHOLS, „The Establishment of Sociology at Harvard.“ In: ELLIOT, C. A. – ROSSITER, M. W. (eds.), *Science at Harvard University*. Bethlehem, PA: Lehigh University Press 1992, s. 191–222. Nichols velmi poutavě popisuje důvody rezistence vůči sociologii, když je vnímá jako důsledek „organizační ambivalence“, jíž se vyznačoval postoj vůči sociologii na Harvardu. „Druhá příčina ‚křehkého vědeckého postavení‘ poukazuje na neschopnost sociologie (jako vědeckého hnutí, jež bylo pro univerzitu vnějším prvkem) zajistit si, na rozdíl od takové ekonomie či politické vědy, pevné místo na organizačním žebříčku.“ *Ibid.*, s. 192.

¹⁹ Viz Morton KELLER – Phyllis KELLER, *Making Harvard Modern: The Rise of America's University*. New York: Oxford University Press 2001.

²⁰ Sorokin do USA přichází v roce 1923 a zpočátku působil v Minnesotě. Sorokinův vlastní životopis lze najít v Pitirim A. SOROKIN, *A Long Journey. The Autobiography of Pitirim A Sorokin*.

zkoumání, pomocí nichž ovšem nezkoumal pouze „měřitelné“ ukazatele sociální mobility, nýbrž i její historické aspekty a především její „makro“ dimenze, což bylo v době vrcholící dominance chicagského konceptu „mikro“ zkoumání neobvyklé a vzbuzovalo to silná očekávání zejména u mladých sociologů znepokojených teoretickou irelevancí tehdejší sociologické praxe. Jednoznačně a důsledně protispekulativní orientace generace amerických sociologů aktivních po první světové válce sice na jedné straně vytěsnila z oboru pozůstatky „kosmických“ a jiných „metafyzických“ metafor, na druhé straně ovšem potlačením „obecných“ problémů vyvolávala zájem o perspektivu překračující studium „jedinců, komunit, skupin, populací“ teď a tady, totiž o přístup, jež je možné „shrnout“ pod vágní označení „myšlení“ o vztazích typu jedinec-společnost, jedinec-dějiny, jedinec-svět, dějiny-společnost, atp. Sorokin navíc opakovaně zdůrazňoval, že on sám je důsledným příznivcem empirické metody, což mu ovšem nijak nebrání zabývat se systematicky otázkami historické změny, civilizace, revoluce, apod., tedy problémy, u nichž si lze jen velice obtížně představit, že bychom si při jejich řešení vystačili s induktivním přístupem.

Sorokin ve třicátých letech – prakticky od počátku svého působení na Harvardu – pracoval na monumentálním díle (nakonec čtyřsvazkovém) *Social and Cultural Dynamics* (1937–1941), v němž zpracoval neuvěřitelné množství statistických dat z období od antického Řecka až po současnost. Odkryl zde mechanismy sociální změny, tak jak se projevovaly ve vědě, umění, náboženství, etice, apod. Ve jménu takzvané „integrální filosofie“ si Sorokin kladl ty nejzazší „spekulativní“ cíle: vytvořit teorii pravdy, bytí či významu (smyslu). Znovu se sociologický slovník zaplňoval pojmy z filosofie dějin a ve spojení se specifickou interpretací komparativních statistických dat se sociologické zkoumání otevíralo otázkám historické, sociální či kulturní změny, jež v první řadě směřovaly k tematizaci problému řádu. Jakkoli bylo Sorokinovo úsilí o začlenění historické perspektivy do sociologického zkoumání fascinující, nárok vyložit a shrnout západní kulturní a intelektuální vývoj se ukazoval jako natolik přepjatý, že Sorokinovy spolupracovníky spíše odrazoval, než že by dal podnět ke vzniku soustředěného výzkumného programu. Platí-li, že založení katedry sociologie na Harvardu je z velké části Sorokinovou zásluhou, pak současně je ovšem zapotřebí dodat, že k jejímu skutečnému vzestupu, jak uvádí Charles Camie, došlo o několik let později, až v polovině třicátých let, „s dílem Talcotta Parsonse, které

New Haven, CT: College and University Press 1963. Viz též Barry V. JOHNSTON, Pitirim A. Sorokin. *An Intellectual Biography*. Lawrence, Kan.: University Press of Kansas 1995.

univerzitě umožnilo vytvořit distinktivní vizi sociologického úsilí.²¹ Parsons působil na Harvardu již od roku 1927 – k Sorokinovi přešel z katedry ekonomie – a až do konce třicátých let zde zastával akademicky poněkud podřadné místo „instruktora“.²² Post profesora získal v roce 1944, poté co odmítl velice dobrou nabídku z Northwestern University, a v roce 1946 se stal vedoucím nově reorganizovaného Department of Social Relations, jenž sdružoval dřívější samostatné katedry sociální a klinické psychologie, sociální antropologie a sociologie, přičemž měl potvrdit potenciál interdisciplinárního a integrálního studia lidského jednání a chování. Harvardský koncept sociologického zkoumání začal skutečně expandovat až po druhé světové válce, a to již nikoli v podřízené roli ve vztahu k participujícím sociálněvědním oborům, nýbrž jako skutečný spiritus agens.

Oproti harvardskému konceptu, jenž se formoval až v průběhu třicátých let, měl koncept zkoumání vytvořený na Kolumbijské univerzitě silnou oporu v dlouhé a slavné tradici, jež nebyla o nic méně výrazná než tradice chicagské školy. Podobně výraznou stopu jako Small v Chicagu zanechal zřetelný teoreticko-metodologický odkaz i Franklin Giddings, jenž měl na katedře sociologie od počátku devadesátých let devatenáctého století až do konce dvacátých let minulého století výsadní postavení. Giddings systematicky profiloval katedru, již „umístil na Faculty of Political Science, aby ji odlišil od sociální práce a sociální charity“,²³ kvantitativním směrem, sociologii chápal jako objektivistickou vědu usilující o technickou kompetenci. Giddings až do svého penzionování vedl více než 50 Ph.D. studentů, „kteří zastávali nejvýznamnější pozice na fakultě, univerzitě, v nakladatelstvích a veřejných záležitostech“,²⁴ a mezi nimiž byli takové meziválečné

²¹ Charles CAMIC, „Three Departments in Search of a Discipline: Localism and Interdisciplinary Interaction in American Sociology, 1890–1940.“ *Social Research*, roč. 62, 1995, č. 4, s. 1016–1017.

²² Vztahem Sorokina a Parsonse se detailně zabývá Barry V. JOHNSTON, „Sorokin and Parsons at Harvard: Institutional Conflict and the Origin of a Hegemonic Tradition.“ *Journal of the History of the Behavioural Sciences*, roč. 22, 1986, č. 2, s. 107–127.

²³ Mark C. SMITH, *Social Science in the Crucible: The American Debate over Objectivity and Purpose*. Durham, NC: Duke University Press 1994, s. 149.

²⁴ Howard W. ODUM, *American Sociology: The Story of Sociology in the United States through 1950*. New York: Longmans, Green and Co. 1951, s. 87. Jak to formuluje Stephen P. Turner: „Žádný sociolog od té doby, s možnou výjimkou Parsonse, tak hluboce neovlivnil své studenty a žádný sociolog, včetně Parsonse, neměl tolik úspěšných studentů.“ Stephen P. TURNER, „The Origins of ‚Mainstream Sociology‘ and Other Issues in the History of American Sociology.“ *Social Epistemology*, roč. 8, 1994, č. 1, s. 41–67.

sociologické hvězdy jako William F. Ogburn,²⁵ Stuart Chapin, John Gillin či Howard Odum. Po odchodu Giddingse Columbijská katedra ovšem o svou pevnou vědeckou, pozitivisticko-objektivistickou identitu, opírající se o statistickou metodu a precizované techniky měření, postupně přichází, což je na začátku třicátých let provázeno ztrátou prestiže, narůstající heterogenitou výzkumných zájmů, když rozhodující posty získali ti, kteří, jak to vyjádřil Robert Bierstedt, byli, „kaleidoskopickou skupinou, jak to je jen možné rozlišit.“²⁶ Vedení katedry převzal Robert M. MacIver,²⁷ jenž opakovaně vystupoval proti pozitivismu, empirismu a imitaci přírodovědných postupů.²⁸ Postupně rekrutoval Roberta Lynda,²⁹ Theodora Abela, Bernarda J. Sterna, kteří přestože ve svých textech prosazovali ideu empirického výzkumu jako takovou, věnovali současně velké úsilí kritice empirismu a pozitivismu, nezřídka pak právě té jejich podobě, již praktikovali nejslavnější Giddingsovi žáci. Ke stabilitě katedry nepřispívala ani rostoucí animozita mezi MacIverem a Lyndem, jež vyvrcholila po vydání Lyndovy knihy *Knowledge for What?* v roce 1939,³⁰ na niž MacIver napsal zdrcující kritiku, „po níž tito dva muži a někdy dokonce i jejich studenti spolu odmítali mluvit.“³¹

Rozhodující událostí, jež Columbijskou katedru opět umístila na vrchol akademické hierarchie americké sociologie, byl v roce 1940 příchod Roberta K. Mertona a Paula Felixe Lazarsfelda. MacIver přivedl Mertona se zřetelným

²⁵ William F. Ogburn odešel v roce 1927 na Chicagskou univerzitu, kde se posléze stal vůdčí postavou. Jeho profesní dráha je shrnuta v Barbara LASLETT, „Biography as Historical Sociology: The Case of William Fielding Ogburn.“ *Theory and Society*, roč. 20, 1991, č. 4, s. 511–538.

²⁶ Robert BIERSTEDT, „Robert M. MacIver: Political Philosopher and Sociologist.“ In: MERTON, R. K. – RILEY, M. W. (eds.), *Sociological Traditions From Generation to Generation*. Norwood, NJ: Ablex 1980, s. 85.

²⁷ Robert MacIver byl ve své době významnou oborovou autoritou, dnes jeho dílo velkou pozornost nepřitahuje. Viz Elzbieta HALAS, „How Robert M. MacIver Was Forgotten: Columbia and American Sociology in a New Light, 1929–1950.“ *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, roč. 37, 2001, č. 1, s. 27–43.

²⁸ „Imitace, přestože vždy s sebou nese známky pocitu podřadnosti, může nicméně být úspěšná, pokud následuje svůj originál a aplikuje podobné nástroje na podobný materiál, a právě v takovémto nebezpečí se dnes sociální vědec ocitá.“ Robert M. MACIVER, „Is Sociology a Natural Science?“ *Papers and Proceedings of the American Sociological Society*, roč. 25, 1931, s. 27–28.

²⁹ Lynd zde začíná působit v roce 1931.

³⁰ Lynd chápe sociologii jako „krystalizaci kultury“. Má usilovat o sblížení s „romanopisci, umělci a básníky,“ kteří „zprostředkovávají nahlédnutí, jež překračují obezřetná zobecnění sociálních věd.“ Robert S. LYND, *Knowledge For What? The Place of Social Science in American Culture*. Princeton, N.J.: Princeton University Press 1939, s. 178.

³¹ SMITH, *Social Science in the Crucible*, s. 149.

cílem posílit teoretické zaměření katedry, Lynd zase Lazarsfelda,³² jehož koncept statistického výzkumu obdivoval a některé z jeho metod využil ve své studii *Middletown in Transition: A Study in Cultural Conflicts* uveřejněné v roce 1937.³³ Merton s Lazarsfeldem záhy vytvořili nesmírně produktivní intelektuální a výzkumný tandem,³⁴ přičemž MacIvera s Lyndem odsunuli do pozadí. Jak vzpomíná na dobu svých studií na Kolumbijské univerzitě James Coleman,³⁵ Mertonovo charisma prostupovalo vše jako „zářící slunce, kolem něhož se vše otáčí“ a teprve poté si bylo možné uvědomit, že ještě „někdo jiný byl rovněž důležitý, a to Paul Lazarsfeld.“³⁶ Dělna práce mezi Mertonem a Lazarsfeldem zajišťovala plynulý soulad teorie a praxe: Merton byl vůdčí postavou katedry sociologie, Lazarsfeld zase nezpochybnitelným vládcem Bureau of Applied Social Research a Center for Advanced Study in the Behavioral Sciences. Lazarsfeldovský model organizovaného výzkumu byl v době po druhé světové válce natolik úspěšný a tak razantně přetvářel samotnou výzkumnou praxi,³⁷ jež vyžadovala spíše technickou kompetenci než teoretickou senzitivitu, že to vyvolávalo znepokojení na straně jeho ko-

³² Lazarsfeld přichází do USA v roce 1932 jako *Rockefeller Fellow*.

³³ Zejména zde odkazuje k výzkumu v Marientahlu. Na rozdíl od svého slavného výzkumu *Middletown: A Study in Modern American Culture*, jež publikoval se svou manželkou Helen v roce 1929 a využíval zde spíše deskriptivní antropologické metody, Lynd je ve svém pokračování daleko méně distancovaným „pozorovatelem“ a daleko kritičtější se vyjadřuje ke stavu společnosti v období „velké deprese“. Viz Michael BURAWOY, *The Extended Case Method: Four Countries, Four Decades, Four Great Transformations, and One Theoretical Tradition*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press 2009, s. 109.

³⁴ Merton a Lazarsfeld se o sebe zpočátku příliš nezajímali, první krok udělal Lazarsfeld. Viz Robert K. MERTON, „Working with Lazarsfeld.“ In: LAUTMAN J. – LÉCUYER, B.-P. (eds.), *Paul Lazarsfeld 1901–1976. La Sociologie de Vienne à New York*. Paris: L'Harmattan 1998. Viz též Paul F. LAZARSFELD, „Working with Merton.“ In: COSER, L. W. (ed.), *The Idea of Social Structure: Papers in Honour of Robert K. Merton*. New York: Harcourt Brace Jovanovich, s. 35–66. Pro model jejich výzkumné spolupráce viz Robert K. MERTON – Paul F. LAZARSFELD (eds.), *Continuities in Social Research: Studies in the Scope and Method of „The American Soldier.“* New York: The Free Press 1950.

³⁵ Silnou generaci absolventů z rané doby Mertonova a Lazarsfeldova působení na kolumbijské katedře reprezentují mimo jiné také Lewis Coser, Peter Blau, Alvin Gouldner, Seymour Martin Lipset, Peter Rossi či Philip Selznik.

³⁶ James S. COLEMAN, „Columbia in the 1950s.“ In: BERGER, B. M., *Authors of Their Own Lives: Intellectual Autobiographies by Twenty American Sociologists*. Berkeley: University of California Press 1992, s. 77.

³⁷ „Paradigmatickým druhem projektu byl *survey* s vysoce praktickým účelem ušitý na míru specifickým zájmům některého podniku, jenž byl financovaný v dostatečně vysoké míře na to, aby Lazarsfeld mohl přidat materiál a talentované pomocníky a současně realizovat akademický výzkumný projekt.“ TURNER – TURNER, *The Impossible Science*, s. 101.

legů, kteří považovali redukci sociologického zájmu na technické problémy „survey“ výzkumu za ohrožující samotnou identitu oboru historicky spojeného s úsilím o řešení sociálních problémů. Lynd v roce 1952 znepokojeně píše Lazarsfeldovi: „Dosud nikdy nenastala doba, kdy by vkládání technik do rukou těch, kteří nemají žádné znalosti o dějinách a lidských hodnotách ... bylo pro člověka tak nebezpečné.“³⁸ Přestože se MacIver a Lynd, podobně jako Sorokin na Harvardu na konci třicátých let, když otevřeně vystupoval proti stoupajícímu vlivu Talcotta Parsonse, pokusili jít proti trendům, které započali,³⁹ vládě Svaté trojice (Parsons, Merton, Lazarsfeld) na dalších příjmenším patnáct let nezabránili.

V období bezprostředně po druhé světové válce se proměna akademické hierarchie americké sociologie zdála být dokonána, právě tak jako i její generační obměna. Podobně jako u první či druhé generace, jež byly neoddtělně spojeny s intelektuálním úsilím, kreativitou a systematickostí Albiona Smalla, Franklina Giddingse či Williama Thomase, Roberta Parka, Williama Ogburna a jiných, byl i v mnohém optimisticky založený poválečný vývoj spíše spojen s novými intelektuálními vůdci, kteří profilovali nové výzkumné cíle, metody či strategie, než s pokračováním v již zformovaných přístupech. Jak to formulují Calhoun a VanAntwerpen: „Před příchodem Parsonse, Mertona a Lazarsfelda neměl Harvard v americké sociologii, významné postavení a neměla je ani Columbia.“⁴⁰ Největší naděje přitom (opět) vyvolávaly představy o sjednocení oboru, nyní zejména v té podobě, v jaké je formuloval Talcott Parsons: „Existuje široce rozšířený pocit, že nejdříve

³⁸ Viz David P. HANEY, *The Americanization of Social Science: Intellectuals and Public Responsibility in the Postwar United States*. Philadelphia: Temple University Press 2008, s. 122–123. Lynd ještě v roce 1946 v dopise Alfredu McClung Leeovi stěžil potlačoval své nadšení z nových vůdčích osobností oboru, když píše o „úžasně skupině mladých sociologů školených lidmi jako Stouffer [a] Lazarsfeld, kteří mají z války zkušenost s výzkumem skupin.“ Cit dle HANEY, *The Americanization of Social Science*, s. 122. „Jak uváděl Lazarsfeld, jeho ‚velký kolega‘ Lynd po něm důsledně požadoval odpověď na otázku, kde je jeho sociální svědomí a jeho přiznaně chabou reakcí bylo: „Well, to začíná v pět hodin.“ SMITH, *Social Science in the Crucible*, s. 150.

³⁹ To je, jak to vyjádřili Lipset a Smelser, opakující se jev v dějinách americké sociologie, kdy „iniciátoři trendů se často posléze vzpírají rozšíření a konsolidaci právě oněch trendů, jež sami uvedli do pohybu.“ Seymour Martin LIPSET – Neil J. SMELSER (eds.), *Sociology, The Progress of a Decade: A Collection of Articles*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall 1961, s. 41.

⁴⁰ Craig CALHOUN – Jonathan VAN ANTWERPEN, „Orthodoxy, Heterodoxy, and Hierarchy: Mainstream Sociology and Its Challengers.“ In: CALHOUN, C. (ed.), *Sociology in America: A History*. Chicago: Chicago University Press 2007, s. 372. A dodávají: „pokud je někdo měl, bylo to Chicago.“

musíme vyjasnit nejhlubší rozpory, abychom vůbec mohli cokoli dělat.⁴¹ Vzhledem ke skutečnosti, že v obecné metodologické rovině bylo dosaženo na nejvýznamnějších amerických univerzitách poměrně značného konsensu,⁴² otázkou par excellence se stala kontinuita teorie a výzkumu. Parsons, jak uvádějí Jonathan H. Turner a Stephen P. Turner, „první školitel postgraduálních studentů po Smallovi, jenž ve významném počtu proměnil studenty sociologie v teoretiky“,⁴³ se v roce 1946 stává vedoucím Department of Social Relations⁴⁴ a pod silným dojmem z ohromující produktivity tandemu Merton-Lazarsfeld a úspěšné koexistence Columbijské katedry a výzkumného Bureau spoluzakládá Laboratory of Social Relations,⁴⁵ již až do své smrti v roce 1960 povede Samuel Stouffer, slavný koordinátor jednoho z nejrozsáhlejších sociálněvědních výzkumů *The American Soldier*.

Stouffer v obecné programové rovině sdílel představu o možnosti sjednocení teorie a výzkumu, neboť, jak to sám vyjádřil: „Věříme, že v sociálních vědách lze rozvinout teoretický korpus, operacionálně formulovaný a empiricky testovaný, jenž bude umožňovat predikce toho, co se bude dít v praktických situacích. Sociální vědu nepojímáme ani jako soubor faktů, ani jako směsici idejí zdravého rozumu a inherentně netestovatelných hypotéz, a ani jako soubor výzkumných pomůcek“,⁴⁶ přesto k úspěšné nápodobě teoreticko-výzkumného modelu spolupráce praktikovaného Mertonem a Lazarsfeldem nedošlo. Merton dokonce později vzpomínal na to, jak si jej Parsons

⁴¹ Talcott PARSONS, „The Role of Theory in Social Research.“ *American Sociological Review*, roč. 3, 1938, č. 1, s. 14.

⁴² Po druhé světové válce byl metodologický pozitivismus dominantní „ideovou“ základnou prakticky na všech významných amerických sociologických katedrách: v Chicagu, Michiganu, Wisconsinu, Columbiu, výjimku představovala pouze Berkeley a částečně Harvard. Obecně metodologické pochybnosti – takřka vždy s resolutními návrhy řešení a příslibem „konvergence“ – v tehdejší sociologické komunitě řešili především George Lundberg a jeho kolega Stuart Dodd.

⁴³ Viz TURNER – TURNER, *The Impossible Science*, s. 74. Parsons vedl Department of Social Relations do roku 1956 a v letech 1946–1956 zde vyškolicil 80 Ph.D absolventů. Viz Talcott PARSONS, *Department and Laboratory of Social Relations, Harvard University: The First Decade, 1946–1956*. Cambridge, M. A.: Harvard University Press 1956, s. 45–46.

⁴⁴ Současně zde George G. Homans, Samuel Stouffer a Robert F. Bales získávají nové permanentní pozice.

⁴⁵ Jak pro Department of Social Relations, tak i pro Laboratory of Social Relations Parsons se Stoufferem dokázali zajistit masivní finanční prostředky pro své výzkumy, zejména díky setrvalé podpoře ze strany Carnegie Corporation. Viz Ellen C. LAGEMAN, *The Politics of Knowledge: The Carnegie Corporation, Philanthropy, and Public Policy*. Chicago: University of Chicago Press 1989, s. 166–180.

⁴⁶ Viz TURNER – TURNER, *The Impossible Science*, s. 112.

se Stoufferem pozvali na Harvard, aby byl prostředníkem – a intelektuálním překladatelem – v debatě mezi nimi a pomohl jim najít cestu k tomu, jak propojit jejich výzkumné zájmy. „Přes dobrou vůli na obou stranách Parsons a Stouffer zkrátka nebyli schopni jeden druhému rozumět natolik, aby se z nich stali produktivní spolupracovníci.“⁴⁷ Úspěšná profesionalizace, byrokratizace, technizace a formalizace výzkumu po druhé světové válce přitom byla umožněna zejména skutečností, že Lazarsfeld a Stouffer⁴⁸ viděli problémy výzkumu spíše v rovině jeho organizačního, technického zajištění než z hlediska obecně metodologického zajištění „survey“ výzkumu.⁴⁹ Konsolidace výzkumné praxe byla umožněna především díky dramaticky rostoucí válečné a poválečné vládní podpoře vědy a zvýšenému podílu prostředků pro sociální vědy, jež přestaly být výhradně závislé na financování ze strany

⁴⁷ Raymond BOUDON – Mohamed CHERKAOUI – Jeffrey C. ALEXANDER (eds.), *The Classical Tradition in Sociology: The American Tradition*. London: Sage 1997, svazek 3, s. 386. To jim ovšem nebránilo v tom, aby se stali „hlubokými a loajálními přáteli, jak dokládá Parsonsova bezvýhradná podpora ve chvíli, kdy byla Stoufferova národní loajalita zpochybněna FBI. Mike F. KEEN, *Stalking the Sociological Imagination: J. Edgar Hoover's FBI Surveillance of American Sociology*. Westport, CT: Greenwood Press 1999, s. 158. Peter Rossi, jenž získal Ph.D. na Kolumbijské univerzitě a poté odešel na Harvard, v rozhovoru s Jennifer Platt později vzpomínal, že „jedna z tenzí, s níž se setkával jak na Harvardu tak i na Kolumbiji, se opakovaně objevovala u studentů, kteří přecházeli ze Stoufferových přednášek [věnovaných metodologii „survey“ výzkumu] na Parsonsovy [funkcionálně teoretické] přednášky a zpět, přičemž byli nuceni se sžívat s metodami, jež se nepropojovaly, což platilo i pro Mertonovu [funkcionálně teoretickou] a Lazarsfeldovu [zaměřenou na metodologii „survey“ výzkumu] mysl, s výjimkou té oblasti, v níž se Merton stal lazarsfeldovcem.“ Viz PLATT, *A History of Sociological Research Methods*, s. 114.

⁴⁸ Vzájemný vztah mezi Stoufferem a Lazarsfeldem a jejich individuální i společný vliv na vytvoření „modern social survey research“ detailně popisuje Jennifer PLATT, „Stouffer and Lazarsfeld: Patterns of Influence.“ In: KUKLICK, H. – LONG, E. (eds.), *Knowledge and Society: Studies in the Sociology of Culture Past and Present*. London: JAI Press 1986.

⁴⁹ Jak uvádějí Jonathan H. Turner a Stephen P. Turner, typickou studií zpracovanou podle vzoru lazarsfeldovsko-stoufferovského konceptu výzkumného projektu, jenž zakládal paradigma „survey“ výzkumu, byla „disertace nebo časopisecký článek, jenž měl následující podobu: shrnutí ‚teorie‘ vztahující se k problému (obvykle ne více než několik poznámek o zájmu některého dřívějšího myslitele zabývajících se více či méně souvisejícím problémem a občas ne více než odkaz k předchozímu výzkumu na dané téma); formulace ‚hypotézy‘ a rozbor testovaného vzorku, ‚design‘ výzkumu a metody měření nebo operacionalizace ‚pojmu‘; prezentace zjištění obvykle uvedených v tabulkách a doplněných o rozbor statistické metody, jenž dokládá tvrzení o významnosti zjištění; a závěr naznačující některé implikace výsledků, jež se mohou stát předmětem budoucího výzkumu.“ TURNER – TURNER, *The Impossible Science*, s. 115. O úspěšnosti a životaschopnosti tohoto výzkumného modelu svědčí i skutečnost, že takto stále vpadá „standardní“ sociologický výzkum.

různých nadací.⁵⁰ S výjimkou Myrdalova slavného výzkumu *American Dilemma*,⁵¹ jenž se kriticky zaměřoval právě na to, co ze standardní praxe amerického výzkumu vymizelo, totiž na rasové problémy a otázky hodnotových postojů americké společnosti vůči menšinám, převládl lazarsfeldovsko-stoufferovský koncept výzkumu ve většině amerických výzkumných center a vyprofiloval to, co je dnes označováno jako paradigma moderního „survey“ výzkumu.⁵² Nový model výzkumné praxe měl ovšem také, jak to vyjadřují Andrew Abbott a James T. Sparrow, „zřetelné intelektuální implikace. Teoretické a empirické sjednocení se stalo extrémně obtížným. Ani Myrdal ani Stouffer nedokázali přes své enormní úsilí dospět k soudržnému teoretickému výsledku, neboť válečný rozmach výzkumu nebyl iniciován a založen v jasně vymezeném souboru teoretických otázek a dokonce ani hypotéz.“⁵³ Pocitovaný nesoulad měla tedy odstranit „revitalizovaná“ teorie, k níž se v porovnání s meziválečným obdobím upínaly daleko větší naděje, spojované především s obecným řešením sociologického problému rádu, jednání a logiky vývoje společnosti ve vztahu k teorii modernizace jako takové, na němž systematicky pracoval Talcott Parsons, a také ve vztahu

⁵⁰ Rockefellerova, Carnegieho, Fordova a jiné nadace sociální vědy podporovaly stále štedře, nicméně ze systému financování „profitovaly pouze velké soukromé univerzity, [... systém] byl nucen udělovat velké granty a spoléhat se při hodnocení návrhů výzkumných projektů na osobní konexe s předními sociology a akademickými administrátory.“ TURNER – TURNER, *The Impossible Science*, s. 96. Hlavní příjemci byli v období po druhé světové válce Harvard a Columbia. Viz též Harry ALPERT, „The Social Sciences and the National Science Foundation: 1945–1955.“ *American Sociological Review*, roč. 22, 1955, č. 6, s. 653–661; Daniel Lee KLEINMAN, *Politics and Endless Frontier: Postwar Research Policy in the United States*. Durham, NC: Duke University Press.

⁵¹ Myrdalova kniha je ovšem spíše výsledkem předválečného výzkumného konceptu.

⁵² Po druhé světové válce měla prakticky každá významná americká univerzita své sociologické výzkumné centrum: National Opinion Research Center na Chicagské univerzitě, Survey Research Center na Michiganské univerzitě, Bureau of Applied Social Research na Columbi, Institute for Social Science Research na UCLA, Survey Research Laboratory na univerzitě v Illinois, Survey Research Center v Berkeley, Laboratory of Social Relations na Harvardu. Dějiny „survey movement“ je možné najít v Jean M. CONVERSE, *Survey Research in the United States: Roots and Emergence, 1890–1960*. Berkeley – Los Angeles: University of California Press 1987. Gideon SJOBERG – Ted R. VAUGHAN, „The Bureaucratization of Sociology: Its Impact on Theory and Research.“ In: VAUGHAN, T. R. – SJOBERG, G. – REYNOLDS, L. T. (eds.), *A Critique of Contemporary American Sociology*. Dix Hills, NY: General Hall 1993, s. 54–113.

⁵³ Andrew ABBOTT – James T. SPARROW, „Hot War, Cold War: The Structures of Sociological Action.“ In: CALHOUN, C. (ed.), *Sociology in America: A History*. Chicago: The Chicago University Press 2007, s. 295.

k teoretickému založení konkrétních výzkumných programů, na které se ve svých textech zaměřoval Robert K. Merton.

Formování kánonu

Nová vůdčí generace amerických sociologů spatřovala hlavní příčinu tápání v nedostatečné teoretické rozvinutosti oboru, v „teoretickém mezivládi“, jež bylo důsledkem irelevance (teoretického) myšlení první generace a systematické eliminace obecných problémů z intelektuálních zájmů druhé generace. Teoretické dědictví, které zanechaly první generace amerických sociologů, se jevilo jako beznadějně roztržštěné a neumožňovalo plynulou a soustředěnou kumulaci teoretického vědění. Základní (teoretické) problémy oboru nebyly identifikovány, cílem se spíše než přetvoření dosavadní tradice stalo vytvoření tradice nové. Z historické perspektivy lze na nové úsilí o zformování teoretického kánonu nahlížet jako na diskontinuitu ve vývoji, jako na pokus překročit minulé snahy, jež obor svedly na scetí, a místo nich postavit do středu zájmu úkol vybudovat teoretický základ odznovu. To vše bylo možné především z důvodu, že absence sjednocené teorie a metody byla konsensuálně vnímána jako překážka progresivního vývoje oboru, jako příčina jeho veřejné marginalizace a neschopnosti obstát v interdisciplinárním střetu s příbuznými obory. Sociologie ve druhé polovině třicátých let zaujímala spodní patro akademické hierarchie a v kontrastu zejména s ekonomikou a psychologií stále jako by přešlapovala na místě. Když v roce 1939 uveřejnil harvardský historik Crane Brinton v *Saturday Review of Literature* článek „What’s the Matter with Sociology?“ – a prohlásil ji za rádoby vědu, politováníhodný výtvar, jenž churaví od dob Comtových“ v důsledku svého „triviálního obsahu, absence jakékoli pevné a zajištěné centrální základny – když si je daleko více daleko více rovna s alchymií než s přírodními vědami nebo ekonomikou“,⁵⁴ demonstroval, jakému postavení a jaké prestiži se sociologie těší v očích etablovaných vědců, kteří na ni střídavě shovívavě a ironicky, jindy zase otevřeně výsměšně, pohlíželi jako na samostatného života neschopný experiment.

Úkolu vyvést sociologii z podřadného postavení a dovést ji do středu sociálních věd se energicky, programově a s neobvyklou důsledností chopil

⁵⁴ Crane BRINTON, „What’s the Matter with Sociology?“ *Saturday Review of Literature*, roč. 20, 1939, č. 2, s. 3–4. Viz též Charles CAMIC, „Structure After 50 Years: The Anatomy of a Charter.“ *American Journal of Sociology*, roč. 95, 1989, č. 1, s. 43. William BUXTON, *Talcott Parsons and the Capitalist Nation-State*. Toronto: University of Toronto Press 1985, s. 284–285.

zejména Talcott Parsons, jenž na Harvardské univerzitě zakusil mnohé mezioborové střety i ústrky pramenící z křehkého postavení nově vzniklé, malé a spíše trpěné než vědecky respektované katedry.⁵⁵ Pro Parsonse cesta ven z oborového chaosu k intelektuální integraci, konsolidaci sociologie jako akademické disciplíny a ke koherenci jejího organizačního úsilí spočívala v jednotě (sociologické) teorie a metody. Byl přesvědčen, že se „výsostné postavení ekonomie mezi sociálními vědami odvozovalo z její distinktivní metody a že nastal čas hledat její ekvivalent i v sociologii.“⁵⁶ Sám si byl přitom zcela jist jedinečností své role v uskutečnění tohoto procesu. Jak na první setkání se svým pozdějším blízkým spolupracovníkem vzpomíná Edward Shils:

Talcott Parsons si byl velice jist svým posláním vnést do sociologie intelektuální řád. [...] V letním semestru roku 1937 přijel přednášet do Chicaga a všude s sebou nosil obrovský rukopis své *The Structure of Social Action*. Kniha byla již dokončena; když přednášel, měl před sebou části strojopisu, avšak neřekl se do nich. Mluvil velmi pomalu, nízce posazeným suchým monotónním hlasem, jako by viděl do dálky. Promlouval s jistou hrdotí a sebevědomou skromností, přesvědčen o intelektuálním dovršení své cesty, na jejímž konci bylo velmi pečlivé a důsledné prokázání struktury tradic vycházejících z Durkheima, Webera, Pareta a Alfreda Marshalla. [...] Talcott Parsons věděl velice přesně, kam kráčí. [...] Měl určitou představu o sociálním jednání, již neúnavně diferencoval a sjednocoval [...] sociologie byla centrem jeho zájmu. Jeho ambicí nebylo nahlédnutí do nějakého problému nebo vyjasnění něčeho jiného, bylo to ucelené porozumění společnosti, které ovládalo jeho mysl.⁵⁷

Setrvalé úsilí o nalezení pevného místa pro sociologii v akademické hierarchii americké vědy Parsons přitom zahájil tak, že prakticky zcela vystoupil z americké sociologické tradice, když se rozhodl nově vymezit, jaké problémy má obor jako takový řešit.

⁵⁵ Parsons sám zvažoval profesní kariéru na proslulé harvardské katedře ekonomie a až poznání, že by „nemohl [počítat] s budoucností na harvardské katedře ekonomie ... jej dovedlo k tomu, že na začátku třicátých let přešel na nově vytvořenou, malou a intelektuálně nejasně vymezenou katedru sociologie.“ Charles CAMIC, „The Making of a Method: A Historical Interpretation of the Early Parsons.“ *American Sociological Review*, roč. 52, 1987, č. 4, s. 428.

⁵⁶ CAMIC, „The Making of a Method,“ s. 428.

⁵⁷ Edward SHILS, *Portraits: A Gallery of Intellectuals*. Chicago: University of Chicago Press 1997, s. 43–44. Podobně vzpomíná i Martin Seymour Lipset: „Parsons neměl žádné pochybnosti, že on je král a jeho teorie je tou pravou teorií.“ Martin S. LIPSET, „The State of American Sociology.“ *Sociological Forum*, roč. 9, 1994, č. 2, s. 206.

Z hlediska svých rekonstruktivních zájmů se Parsons opíral především o intuici naznačující, že sociologie postrádá hranice; vědění, jež kumuluje, dále neprofiluje, nýbrž ponechává ležet ladem, problémy, jež se v sociologickém výzkumu objevují, spíše zkrátka vyvanou, než že by se stávaly předmětem soustředěného oborového zájmu, a tato institucionalizovaná „rozptýlenost“ znemožňuje sjednocení oboru. To vše je důsledkem skutečnosti, že sociologie dosud prostor svých poznávacích zájmů pouze rozšiřovala, vytvářela další a další metody i poznávací nástroje, přičemž nyní je nezbytné identifikovat ty ideje, pojmy a problémy, jež se stanou samým středem zájmu sociologie: obor jako takový se na ně bude orientovat, ve vztahu k nim se sjednocovat a na jejich řešení soustředěně pracovat. Identifikace základních problémů a vymezení základních pojmů je v prvé řadě úkolem „teorie“, jež byla dosud praktikována zcela neuspokojivě a pasivně, neboť měla nejčastěji podobu všezahrnujících dějin sociálního myšlení nebo různých přehledů předchozího vývoje psaných nejčastěji v podobě komentářů, shrnutí a interpretací.⁵⁸ Z intelektuální tradice se uchovávalo vše podstatné, její kořeny bylo možné hledat prakticky všude. Avšak o tom, co do oboru skutečně patří a co v něm jen (neuspořádaně) přežívá, bylo zapotřebí znovu rozhodnout, zrekonstruovat relevantní zdroje, vybrat to, na čem lze skutečně stavět. Formování kánonu pro Parsonse bylo především aktem volby, výběru mezi alternativami a také otázkou „rozhodnutí“. Syntéza dřívější tradice Parsonsovi ukázala, že sociologie musí překonat svou roztříštěnost, nejasnost svých teoretických a metodologických základů tím, že se zaměří na dva eminentní problémy: na problém řádu a problém jednání. Představil typ analýzy, který, jak byl přesvědčen, jediný nás může posunout ke kžýženému cíli: k vědecky založenému teoretickému zkoumání.⁵⁹ Parsonsova *The Structure of Social Action* se stala knihou přelomovou hned v několika ohledech: svým

⁵⁸ Předchozí teoretické práce měly nejčastěji podobu souhrnných dějin sociálního myšlení a jejich cílem bylo poskytnout jakési „summary“ dosavadního teoretického myšlení. Příkladem takových knih jsou Pitirim A. SOROKIN, *Contemporary Sociological Theories*. New York: Harper 1928 nebo Harry E. BARNES – Howard BECKER, *Social Thought from Lore to Science*. Boston: D.C. Heath and Company 1938.

⁵⁹ Parsons sám byl neochvějně přesvědčen, že on sám soudržnou a bezrozpornou analytickou teorií (a to teorii sociálního jednání, respektive teorii sociálního systému) vypracoval. Systematičnost jeho pokusu skutečně nemá v sociologickém teoretickém myšlení obdoby a sociologie sama se s ním opakovaně vyrovnává. Jak to obdivně vyjadřuje Jürgen Habermas: „S ohledem na úroveň abstrakce, komplexnost, teoretický záběr, systematičnost a založení v literatuře relevantních oblastí výzkumu jednoduše nemá jeho psané dílo dodneška konkurenci.“ Jürgen HABERMAS, „Talcott Parsons: Problems of Theory Construction.“ *Sociological Inquiry*, roč. 51, 1981, č. 3–4, s. 174.

výběrem referenčních autorů (Marshall, Pareto, Durkheim, Weber) vytvořila sociologickou tradici, na níž mělo být ve vztahu k problému lidského jednání založeno sociologické zkoumání, vytěsnila z prostoru sociologické teorie problémy devatenáctého století, svedla dohromady dvě hlavní myšlenkové tradice – pozitivismus a idealismus, a v neposlední řadě se také, jak to formuloval Charles Camic, vzhledem ke „své odhodlanosti zaujmout jednu troudalou linii argumentace a rozpracovávat ji otázku po otázce [...] [stala] velkolepou ukázkou teoretické logiky sociologie v provozu.“⁶⁰

„Centrálním problémem Struktury“ přitom byl „problém vztahů mezi ekonomickou teorií [a] sociologickou teorií“, neboť, jak to sám Parsons formuloval, „on sám byl dítětem [své] doby a při práci na *The Structure of Social Action* [...] uvažoval v termínech dobového intelektuálního prostředí.“⁶¹ Argumentace zakládajícího textu nové generace americké sociologie směřovala k „vyhlášení sociologie jako autonomní vědy s veškerými k tomu náležejícími právy a privilegii.“⁶² Identifikace klíčových problémů, pojmů, referenčních autorů probíhala současně prostřednictvím inkluze i exkluze, kladla důraz na myšlenku sjednoceného rámce a nekompromisně opomíjela zdroje, jež nebyly slučitelné s architektonickým půdorysem nové teoretické stavby.⁶³ „Parsonsizace“ americké sociologie ve výsledku vytvořila nový

⁶⁰ CAMIC, „Structure After 50 Years,“ s. 94.

⁶¹ CAMIC, „The Making of a Method,“ s. 424. Širší intelektuální kontext Harvardské univerzity rovněž do značné míry předurčil styl, jakým byl Parsons nucen vyjadřovat své zájmy a profilovat cíle svého oboru. Jak to v jiném textu vyjadřuje Charles Camic, „kdyby Parsons na začátku své sociologické kariérní dráhy nebyl tolik pohlcen postavením své nové vědy ve vztahu k debatám, jež tehdy zaměstnávaly jeho kolegy z harvardské katedry ekonomie, mohlo jeho rané dílo – jež mělo nakonec vymezit hranice pro velkou část následující agendy v oblasti sociologické teorie až do současnosti – právě tak být méně pozitivistické a empiricistické ve svém rozvrhu, méně soustředěné na morální hodnoty v konceptualizaci povahy sociálního jednání a sociálního řádu a velkoryseji pojaté co do intelektuálních zdrojů, z nichž čerpal. Takovéto alternativy byly ovšem ve třicátých letech efektivně potlačeny Parsonsovou potřebou usměrňovat interdisciplinární podněty na Harvardu.“ Charles CAMIC, „Reshaping the History of American Sociology.“ *Social Epistemology*, roč. 8, 1994, č. 1, s. 16. Viz též Charles CAMIC, „Talcott Parsons before The Structure of Social Action.“ In: Charles CAMIC, *Talcott Parsons: The Early Essays*. Chicago: University of Chicago Press 1991, s. ix–lxiv a také Charles CAMIC, „Reputation and Predecessor Selection: Parsons and the Institutionalists.“ *American Sociological Review*, roč. 57, 1992, č. 4, s. 421–445.

⁶² CAMIC, „Structure After 50 Years,“ s. 48.

⁶³ Pro Parsonse Marx ani Tocqueville nedosáhli, na rozdíl od Webera a Durkheima, „srovnatelné úrovně *technické* teoretické analýzy.“ Talcott PARSONS, *The Structure of Social Action*. New York: McGraw-Hill 1937, s. xiii–xiv, zvýraznění v originále). Po dlouhém váhání vyřadil ze své „konvergenční“ teze i Georga Simmela, přestože o jeho příspěvku k formulaci „voluntaristické teorie jednání“ měl již dokončenou kapitolu.

styl práce a myšlení do značné ignorující národní intelektuální kontext, „nová“ teoretická analýza nerespektovala národní hranice, zpracování evropské tradice ve „vynořující“ se voluntaristické teorii zformovalo nový profil „světové“ sociologie koncentrující se na „společný“ problém a stejný cíl: sjednocení sociologie a uvnitř ní zejména protnutí teorie a výzkumu. Prostředkem k dosažení opětovného sblížení mělo být vyjasnění a protřídění pojmů, které se v prostoru zájmů sociologie historicky nahromadily, vypracování soudržného pojmového schématu a empirické pověření jeho adekvátnosti. Patrně nejvýraznějším formálním prvkem Parsonsovy knihy přitom byl, jak to vyjadřuje Charles Camic, „její programový rozmach.“⁶⁴ Formování teoretického kánonu bylo doprovázeno razantními nároky nového „počátku“ a silně optimistickými vizemi. Jak to vyjádřil sám Parsons: „Sociální věda již na mnohém staví; problémem není, jak ji vytvořit, nýbrž spíše jak ji využít a dále rozvíjet. Ti, kteří se stále dohadují, zda je vědecké studium sociálního života vůbec možné, jsou daleko za svou dobou. Ono je již zde a tato skutečnost uzavírá celou debatu.“⁶⁵

Poněkud uměřeněji přistupoval k nadějším spojovaným s „obecnou“ teorií Robert K. Merton,⁶⁶ jenž (sociologické) vědění definoval jako úsilí o „empiricky ověřené a logicky konzistentní predikce.“⁶⁷ Přestože se nezotožnil s Parsonsovým přesvědčením, že je to syntéza teoretického vědění, která jediná může založit empirický výzkum,⁶⁸ také on prosazoval názor,

⁶⁴ CAMIC, „Structure After 50 Years,“ s. 51.

⁶⁵ Talcott PARSONS, „Social Science: A Basic National Resource.“ In: KLAUSNER, S. Z. – LIDZ, V. M., *The Nationalization of the Social Sciences*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press 1986, s. 107. Podobně razantní rétoriku Parsons používal ve svých programových textech psaných v období největší intenzity svých organizačních aktivit. Viz např. Talcott PARSONS, „The Position of Sociological Theory.“ *American Sociological Review*, roč. 13, 1948, č. 2, s. 56–171; PARSONS, „The Prospects of Sociological Theory“; Talcott PARSONS, „Some Problems Confronting Sociology as a Profession.“ *American Sociological Review*, roč. 24, 1959, č. 4, s. 547–569.

⁶⁶ Merton se sám za „velkého“ teoretika nepovažoval. Viz Bob MULAN, „Robert K. Merton.“ In: MULAN, B. *Sociologists on Sociology*. Kent: Mackays of Chahdam Ltd. 1987, s. 267–290.

⁶⁷ Robert K. MERTON, *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press 1968, s. 606.

⁶⁸ Retrospektivně vzato byl Merton, jak uvádějí Craig Calhoun a Jonathan VanAntwerpen, z hlediska výzkumné praxe a teoretického zajištění výzkumu nepochybně úspěšnější, neboť vytvořil přístup k otázce sociologického vysvětlení, jenž „sociologům nenabízel pouze určitý slovník, teoretický rámec nebo systém přesvědčení, nýbrž i určitou řemeslnou dovednost. [...] V mnoha aktivních liniích empirického výzkumu byl parsonsovský funkcionalismus pouze souhlasně odkývnut [...] projekt ‚funkcionalismu‘ jako takový byl podstatněji ovlivněn dílem Roberta K. Mertona.“ CALHOUN – VANANTWERPEN, „Orthodoxy, Heterodoxy, and Hierarchy,“ s. 388–389. V porovnání s Parsonsem, který byl mnohými americkými sociology

že ke sjednocení oboru je nezbytné vykročit z kontextu americké tradice a vytvořit nový žánr i model sociologické teorie a praxe. Přes silně vyvinuté pocity hrdoosti na národní tradici i navzdory zřetelné tendenci americké sociologie k „excepcionalismu“, nebyly Parsonsovy a Mertonovy aktivity vesměs přijímány jako něco nežádoucího a cizorodého. Převládajícím pocitem bylo spíše to, že změna je nezbytná, obor ohrožený a že nacionalistické ohledy do vědy nepatří. V celkovém rozvržení byla Parsonsova ambice navíc vcelku kontinuální se sjednocujícími zájmy první generace, nehledě na skutečnost, že ji ze svého kánonu (a ze své konvergenční teze) prakticky zcela vyloučil. „Třebaže Parsons a Merton reprezentovali novou krev a nové ideje, byli sociologickou veřejností přijímáni tak, že odpovídají na problémy, jež jsou sociologickou komunitou již akceptovány jako nejpodstatnější.“⁶⁹ Rozhodující otázkou bylo, nakolik je sociologie schopna se sjednotit, překonat svou roztržitost a obstát v interdisciplinárních kontroverzích, v nichž si jednotlivé vědy na jedné straně žárlivě střežily své hranice, na straně druhé naopak často nehledě na disciplinární omezení a preference vnucovaly své přístupy a pojmy kompetitivně i intelektuálně slabším či znevýhodněným soupeřům. Doposud poněkud pasivní američtí sociologové, kteří v mezioborových debatách s psychology, biology a zejména ekonomy projevovali povětšinou slabou vůli, rozpaky či zmatečnost, rozpoznali u nové generace energii, jež nesetrvávala pouze u strážení vlastních oborových hranic, nýbrž expanzivně vyrážela do prostoru, jež v minulosti výsostně okupovaly „nadřazené“ vědy. Jak to shrnul Robin M. Williams: „Neoddělitelnou součástí důvodu, proč Parsons a jeho současníci na univerzitách tak vehementně usilovali o autonomní postavení pro sebe samé a své možné budoucí následovníky, byla jejich touha zpochybnit tehdy rozšířený silný předpoklad, že vědu o sociálním životě lze vybudovat s pojmy jako „reflexy, instinkty [a] ekonomické zájmy.“⁷⁰ Nový typ „technické“ a „profesionální“ teoretické práce zcela zřetelně v textech Talcotta Parsonse a Roberta K. Mertona naznačoval svůj potenciál, jenž se plně projevil po druhé světové válce v konceptu takzvané „funkcionální“ analýzy směřující sociologii do centra sociálních věd.

považován za „teoretického fetišistu“, byl Merton konsensuálně považován za nezpochybnitelnou oborovou autoritu a během svého dlouhého života získal nepřeborné množství nejvýznamnějších vědeckých ocenění, často jako vůbec první sociolog.

⁶⁹ Viz TURNER – TURNER, *The Impossible Science*, s. 118.

⁷⁰ Robin M. WILLIAMS, „Change and Stability in Values and Value Systems.“ In: BARBER, B. – INKELES, A. (eds.), *Stability and Social Change*. Boston: Little, Brown and Company 1971, s. 124.

Funkcionalistický triumf

V poválečném vývoji se v USA standardní „mainstreamovou“ sociologií nejčastěji rozuměla „funkcionální“ analýza opírající se o párové pojmy struktury a funkce. Talcott Parsons, jenž se, jak to vyjádřil Howard Odum, obrátil „zpět k rané tradici velkých teoretických systémů“,⁷¹ spojil svůj vlastní projekt obecné teorie společnosti s příslibem syntetického přístupu umožňujícím zkoumat nikoli partikulární „aktéry, populace, skupiny či komunity“, nýbrž samotnou dynamiku utváření společnosti, respektive sociálního systému. Studium logiky vývoje společnosti, jež bylo souhrnným předmětem zájmu nejvýznamnějších „předchůdců“ (zvláště pak Webera, Durkheima, Pareta), nabízelo pevný výchozí orientační bod, ve vztahu k němuž se sociologie jako věda, jak se zdálo, mohla konečně začít sjednocovat. Funkcionální analýza měla dát americké sociologii to, co od svých počátků postrádala, totiž ucelený systematický rámec, díky kterému bylo možné překonat vágnost a ideologičnost výzkumných aktivit první generace, pro něž byla charakteristické „odpojení“ teorie od výzkumu, a spolu s tím se i vyvarovat „protiteoretické“ pasti, v níž se ocitla generace druhá, jež zase izolovala výzkum od teorie. Funkcionální analýza měla umožnit „stabilizaci“ po revoluční generační obměně, nabídnout možnost podílet se na realizaci projektu „obnovy“, a to jak v programové rovině, tak i z hlediska tematické kompetence sociologie jako takové. Pro úspěšnost nové mise bylo rozhodující podmínkou, jak uvádějí Craig Calhoun a Jonathan VanAntwerpen, to, že se „Merton a Lazarsfeld rozhodli hrát za funkcionalistický tým. Rozdíl mezi Harvardem a Columbií byly spíše tlumeny a obcházeny, než že by byly zvýrazňovány v podobě srážky paradigmat a toto spojení napomáhalo utvrzení představy, že funkcionalismus byl sjednoceným ‚mainstreamem‘.“⁷² Širší funkcionalistický tým, do něhož patřili ještě Kingsley Davis působící na kolumbijské universitě, Williams na Cornellově univerzitě či Edward Shils v Chicagu, na přelomu čtyřicátých a padesátých let formuloval zřetelné disciplinární aspirace opírající se především o teoretické texty, které vymezovaly základní strukturu oboru i legitimizovaly jeho nástroje, nároky a cíle. Oproti meziválečnému období, kdy samotná existence „teoretického“ myšlení v rámci „zvědečtění“ sociologie byla v sázce, nyní to byla nepochybně teorie, jež byla hlavním hybatelem vývoje.

Sociologická varianta „funkcionální analýzy“ v průběhu padesátých let stále zřetelněji stoupala na vrchol akademické hierarchie: přestože její

⁷¹ ODUM, *American Sociology*, s. 242–243.

⁷² CALHOUN – VAN ANTWERPEN, „Orthodoxy, Heterodoxy, and Hierarchy,“ s. 386.

východí formulaci lze do značné míry považovat za výsledek individuálního (Parsonsova) úsilí,⁷³ postupně se stávala kolektivně organizovaným proktem disponujícím sjednoceným centrem, integrovaným intelektuálním schématem, pomocí něhož chtěl funkcionalistický tým nově založit vědecký přístup a vložit jej do samotných základů sociálních věd.⁷⁴ Univerzalistická ambice se opírala o přesvědčení, že funkcionalistický přístup je založen v samotné povaze veškeré vědecké aktivity a je společný všem vědám. Jak to na konci padesátých let ve svém slavném textu sumarizoval Kingsley Davis, „o funkcionalismu se obvykle říká, že se zaměřuje na dvě věci: vztahuje jednotlivé části k celku a vztahuje jednu část k jiné části [... Tyto] dva rysy jednoduše popisují, co dělá každá věda [... Funkcionalismus] je jiným názvem pro sociologickou analýzu – jejím trvalým zájmem je interpretace jevů z hlediska jejich vzájemného propojení se společnostmi.“⁷⁵ Parsonsovův základní nárok vznesený v *The Structure of Social Action* – konceptuální a teoretická integrace – se zdál být naplněn, neboť míra konsensu v otázce, co tvoří vlastní základ oboru, byla v porovnání s předchozím obdobím „mezivládí“ neporovnatelně silnější. Jak uvádí Nicholas C. Mullins, teoretický kánon „standardní“ americké sociologie v padesátých a šedesátých letech tvořily především knihy *Human Society* (1949) Kingsleyho Davise, *Social Theory and Social Structure* (1949) Roberta K. Mertonova, *The Human Group* (1950) George Gaspara Homansa,⁷⁶ *Essays in Sociological Theory* (1949) a *The*

⁷³ Jak uvádí Norbert Wiley, „narodil od skupinových počátků chicagské školy byl funkcionalismus původně one-man show a začínal v klasickém stylu jako skupina oddaných studentů sedících u nohou, nebo spíše po boku, svého velkého učitele [...] na konci třicátých a během čtyřicátých let byl Parsons jedinou dominantní postavou.“ WILEY, „The Rise and Fall of Dominating Theories,“ s. 64. Strukturální funkcionalismus byl v této době „dominantní teoretickou značkou“ a Parsonsova *The Structure of Social Action* „definujícím textem“. Immanuel WALLERSTEIN, „The Culture of Sociology in Disarray: The Impact of 1968 on U.S. Sociologists.“ In: CALHOUN, C. (ed.), *Sociology in America: A History*. Chicago: Chicago University Press 2007, s. 429–430.

⁷⁴ „Do roku 1951 Parsons uspěl ve veškerých úkolech, jež je nutné splnit, aby bylo zajištěno přežití nové teoretické skupiny. Stal se intelektuálním vůdcem, vyškolil vynikající skupiny studentů (mezi ně patřili kupříkladu Harold Garfinkel, Clifford Geertz, Robert Bellah, Neil Smelser, Morris Zelditch, Bernard Barber). Stal se také organizačním vůdcem své profese – v roce 1948 se stal třicátým devátým prezidentem American Sociological Society. Viz Nicholas C. MULLINS, *Theories and Theory Groups in Contemporary American Sociology*. New York: Harper & Row 1973, s. 52.

⁷⁵ Kingsley DAVIS, „The Myth of Functional Analysis as a Special Method in Sociology and Anthropology.“ *American Sociological Review*, roč. 25, 1959, č. 6, s. 758.

⁷⁶ George G. Homans ovšem do funkcionalistického týmu nepatřil a vypracoval základy alternativního výkladu sociálního chování, dnes známého pod označením „teorie směny“. Parsons Homansův přístup vnímal jako nežádoucí návrat „individualistického utilitari-

Social System (1951) Talcotta Parsonse, *Toward a General Theory of Action* (1951) Talcotta Parsonse a Edwarda Shilse, *American Society* (1951) Robina M. Williamse a *The Structure of Society* 1953 od Marion Levy.⁷⁷ Z klasické tradice to pak byli především Max Weber, Emile Durkheim a Vilfredo Pareto. Tyto texty vesměs tvořily kurikulum teoretických kurzů na amerických univerzitách i výchozí referenční materiál pro psaní oborových článků, knih a učebnic.⁷⁸ I když později převládá spíše názor, že konsensus byl spíše zdánlivý a vynucený než přirozeně sdílený, a dominance triumvirátu Pardone–Merton–Lazarsfeld měla pro obor jako takový neblahé důsledky,⁷⁹ přesto je retrospektivně vzato obtížně zpochybnitelné, že „strukturální funkcionalismus byl nejkoharentnějším teoretickým produktem standardní americké sociologie“⁸⁰ nehledě na to, jestli zvolíme odmítavý či afirmativní interpretační pohled na toto období.

smu“, respektive „metodologického individualismu“ do sociologické teorie. Tato kritika se vztahovala zejména na Homansovu knihu *Social Behavior: Its Elementary Forms* z roku 1961 a podobně nahlížel i na jiné dílo zakládající teorii směny, na knihu Petera Blaua *Power and Exchange* z roku 1964. Tenze mezi Parsonsem a Homansem v harvardském Department of Social Relations kulminovala v roce 1951, kdy vyvrcholily Parsonsovy snahy o integraci výzkumných zájmů katedry. Když se pokusil nechat schválit výsledek svého několikaletého snažení, knihu *Toward a General Theory of Action* – členy katedry přezdívanou „Yellow Book“ – jako oficiální dokument Departmentu, vystoupil Homans, jak vzpomíná ve své autobiografii, a prohlásil: „V žádném případě nesmí zasedání končit tak, že by tento dokument měl být považován za reprezentativní oficiální doktrínu katedry a na žádného člena nesmí být vykonáván jakýkoli nátlak, aby si ji přečetl.“ George C. HOMANS, *Coming to My Senses: The Autobiography of a Sociologist*. New Brunswick, N. J.: Transaction Books 1984, s. 303.

⁷⁷ Viz MULLINS, *Theories and Theory Groups*, s. 40.

⁷⁸ Velkou roli při institucionalizaci funkcionální analýzy měla „pětiletá série interdisciplinárních konferencí o systémové teorii, jež se konala v Chicagu.“ Talcott PARSONS, „On Building Social System Theory: A Personal History.“ *Daedalus*, The Making of Modern Science: Biographical Studies, roč. 99, 1970, č. 4, s. 831.

⁷⁹ Jak to z pozorovatelské perspektivy pojmenoval Pierre Bourdieu: „Na základě svého výlučného univerzitního postavení ovládaly tyto velké postavy Kapitolské trojice amerického sociologického pantheonu jak ve Spojených státech tak i v hlavních západních zemích nejen výukové instituce, nýbrž i oficiální publikační kanály, profesní asociace a dokonce i – více či méně přímo – přístup ke zdrojům nezbytným pro empirický výzkum.“ Pierre BOURDIEU, „Epilogue: On the Possibility of a Field of World Sociology.“ In: BOURDIEU, P. – COLEMAN, J. S., *Social Theory in a Changing Society*. Boulder: Westview Press 1991, s. 378.

⁸⁰ MULLINS, *Theories and Theory Groups*, s. 41.

Závěr

Nepolevující organizační aktivita byla v programové rovině silně zaměřena na odstranění inkongruence mezi teoretickými a výzkumnými aktivitami. Představa, že rozpor a propast mezi teorií a výzkumem je možné překonat nejen proklamativně, nýbrž i reálně prokázáním využitelnosti teoretického vědění v konkrétních výzkumných programech, je neustále se opakujícím námětem funkcionalistických textů.⁸¹ Programové texty ovšem nemohly popřít evidentní skutečnost, že teorie a výzkum jsou stále specializovanější a vyvíjejí se stále více spíše separátně než ve vzájemné koordinaci. Programové texty sice vytvářely zdání continuity, bylo však stále méně jasné, jak učinit součástí jednoho příběhu kupříkladu „technické problémy“ škálovacích technik a „obecné problémy“ sociálního řádu. Jak uvádí Jennifer Platt, Parsonsova „nedostatečná pozornost k metodologickým otázkám“ vedla k tomu, že jeho vliv neměl „žádné konsekvence pro metodu.“⁸² Dělna práce mezi oborovými autoritami na samotném vrcholu akademické hierarchie byla ovlivněna zejména skutečností, že Parsonsův souhrnný projekt obecné teorie jednání postrádal empirické vyústění,⁸³ přestože Parsons sám byl několikrát přesvědčen, že učinil rozhodný krok k prokázání empirické korespondence navrhovaného teoretického a konceptuálního schématu.⁸⁴

⁸¹ Programovou knihou byla Parsonsova a Shilsova *Toward a General Theory of Action* z roku 1951, jež měla velký vliv na vymezení funkcionálního přístupu, jehož cílem bylo vykládat společnost z hlediska její struktury a funkce. V přístupnější sekundární podobě funkcionální syntézu teorie a výzkumu představili v knize Robert K. MERTON – Leonard BROOM – Leonard S. COTTRELL, Jr. (eds.), *Sociology Today: Problems and Prospects*. New York: Basic Books 1959, pro niž Merton napsal úvod, Parsons kapitolu o teorii a Lazarsfeld kapitolu o metodách. Propagace funkcionalismu zde má demonstrovat, co všechno se již podařilo vyřešit, s tím, že oni sami prezentují funkcionalistický výzkumný program, jenž má potenciál absorbovat a usměrňovat budoucí aktivity sociologů. Důležité bylo rovněž Mertonovo „Paradigm for Functional Analysis in Sociology“, v němž rozpracoval pojmy subjektivních dispozic, objektivních důsledků, funkcionálních alternativ, funkcionálních požadavků, mechanismů, změny, strukturálních omezení, dynamiky či změny. Viz Robert M. MARSH, „Merton's Sociology 215–216 Course.“ *American Sociologist*, roč. 41, 2010, č. 2, s. 100.

⁸² PLATT, *A History of Sociological Research Methods*, s. 202–203. Pro kritiku tohoto názoru viz STEINMETZ, „American Sociology before and after World War II“, s. 351.

⁸³ Jak to dokládají slova empirického sociologa Archibalda Hallera, který v roce 1984 vzpomínal na dobu Parsonsovy dominance slovy: „Parsonse jsem četli velmi vážně, ale pak jsme jej na nic nepoužili.“ Viz PLATT, *A History of Sociological Research Methods*, s. 115.

⁸⁴ V knize *Working Papers in the Theory of Action* z roku 1953 Parsons se svými spolupracovníky (zejména Robertem F. Balesem a Edwardem A. Shilsem) rozpracoval základ slavného paradigmatu čtyř funkcí (a také zde, jak to pojmenoval Lewis Feuer, již naplno propadl „kvadrantní“, dnes známého pod zkratkou AGIL. Toto paradigma se mělo stát základem pro

Parsonsova rozhodující role byla ovšem v obecné identifikaci poznávacích zájmů, přičemž v současnosti je spíše rozšířen názor, že samotný „mainstream“ americké poválečné sociologie je produktem mertonovsko-lazarsfeldovského modelu teoreticko-výzkumné praxe. Jak to vyjadřují Craig Calhoun a Jonathan Van Antwerpen, „jestliže parsonsovska teorie dodala poválečné sociologii její výlučnou ideologii jednoty a obecnosti, Merton a Lazarsfeld zase poskytli nejvýznamnější doklad toho, jak teorie a výzkum do sebe zapadají. A se svými studenty vytvořili kanonický model pro to, jak toto propojení vyjadřovat v časopiseckých článcích a monografiích.“⁸⁵ Konkrétní a určující cíl systematizace výzkumných metod a teorie vycházející z předpokladu, že výzkumné techniky odrážejí teoretické předpoklady, sice zplodil ideálnětypický model americké „mainstreamové“ sociologie, avšak reálné výsledky plynoucí z tohoto spojení daleko více přitakávaly hlasům, že navzdory odhodlané vůli prokázat jejich kontinuitu, empirický výzkum a teorie⁸⁶ tvoří dvě rozdílné specializace vyvíjející se rozdílnými směry

systematické zkoumání vztahů ve společnosti, mělo identifikovat hlavní problémy k řešení ve vztahu k celkové struktuře orientace lidského jednání a funkci jednotlivých systémů z hlediska vývoje společnosti a jeho logiky. Východiskem je rozlišení základních subsystémů jednání na kulturní systém (tvořený symboly), sociální systém (utvářený interakcemi) a systém osobnosti (tvořený dispozicemi potřeb). Přes množství výzkumných projektů, jež z paradigmatu čtyř funkcí vycházely, se jeho empirickou relevancí prokázat nepodařilo. Viz Talcott PARSONS – Robert F. BALES – Edward A. SHILS, *Working Papers in the Theory of Action*. Glencoe, Ill.: The Free Press 1953.

⁸⁵ CALHOUN – VAN ANTWERPEN, „Orthodoxy, Heterodoxy, and Hierarchy,“ s. 393. Mertonem prosazovaný přístup, jenž bývá někdy označován jako „funkcionální empirismus“, usiloval především o identifikaci problému a o jeho „vědecké“ řešení. Oproti často nepřehlednému a matoucímu „obecnému“ teoretizování či od samostatného myšlení odpojenému prostému sběru a mechanické interpretaci dat usiloval o konkrétní „teorie středního rozsahu“, jež měly usměrňovat empirické zkoumání. Teorie středního rozsahu, jak říká Merton, „obsahují abstrakce, [...] ty jsou však v natolik těsném spojení s pozorovanými daty, že to dovoluje jejich začlenění do propozic, jež mohou být empiricky testovány.“ Robert K. MERTON, „On Sociological Theories of the Middle Range.“ In: MERTON, R. K., *On Theoretical Sociology: Five Essays, Old and New*. New York: The Free Press 1967, s. 39. Příkladem takových teorií jsou teorie deviance, které umožňují vysvětlovat vzorce zločinnosti, nebo teorie referenčních skupin vysvětluující vzorce vzdělávání, apod.

⁸⁶ Skutečnost, že můžeme o sociologické teorii mluvit jako o do značné míry autonomní a ohraničené podobě sociologie, je (mimo jiné) důsledkem bezprecedentní institucionální expanze sociologie, k níž došlo v letech 1945–1970. Stephen P. Turner vymezuje obor jako oblast nebo řadu výzkumných oblastí, jež jsou „organizovány jako uzavřený trh práce pro Ph.D. absolventy, a to pod jedním oborovým označením.“ Stephen P. TURNER, „The Maturity of Social Theory.“ In: CAMIC, Ch. – JOAS, H. (eds.), *The Dialogical Turn. New Roles for Sociology in the Postdisciplinary Age*. New York: Rowman & Littlefield 2004, s. 141. Viz též Stephen P. TURNER, „What Are Disciplines? And How Is Interdisciplinarity Different?“

a ideje jejich provázání jsou spíše toužebným přáním, projevovaným v syntetizujících programových textech, než reálným základem sociologických aktivit.

In: WEINGART, P. – STEHR, N. (eds.), *Practising Interdisciplinarity*. Toronto: University of Toronto Press 2000, s. 46–65. Sociologická teorie je nepochybně jednou z takových výzkumných oblastí sociologie.